

dr hab. n. med. Arleta Kowala-Piaskowska, prof. UM
Katedra i Klinika Chorób Zakaźnych
Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu
ul. Szwajcarska 3
61-285 Poznań

Ocena rozprawy na stopień naukowy doktora nauk medycznych
lek. Anny Szymanek-Pasternak
pt. „Asymetryczna dimetyloarginina (ADMA) i cystatyna C u pacjentów zakażonych
HIV z przewlekłą chorobą nerek”

Okolo trzydziestoletnie doświadczenie z pacjentami zakażonymi HIV pokazuje, że wiele problemów zdrowotnych dotyczących przebiegu zakażenia, chorób dodatkowych, działań niepożądanych stosowanego leczenia jest nadal rozwiązywanych, a wraz z np. nowymi lekami pojawiają się nowe. W literaturze medycznej można znaleźć wiele publikacji na temat poszczególnych jednostek chorobowych towarzyszących zakażeniu HIV, prowadzonych jest wiele badań mających na celu wykrycie czynników prognostycznych rozwoju wielu chorób w bliższej lub dalszej perspektywie. Jedną z poważnych i częstych chorób jest niewydolność nerek u pacjentów zakażonych HIV. Problem ten spostrzeżono już w połowie lat osiemdziesiątych XX wieku. Przyczyny chorób nerek u osób zakażonych HIV mogą być różnorodne. Są skutkiem samego zakażenia, mogą wynikać z koinfekcji innymi wirusami lub zakażeniami oportunistycznymi, powodem może być toksyczne/polekowe uszkodzenie lub choroba nerek może być niezwiązana z zakażeniem HIV. Obecnie trwają dyskusje nad ujednoczeniem kryteriów diagnostycznych przewlekłej choroby nerek, a głównym problemem są niejednoznaczne wytyczne dotyczące szacowania współczynnika przesączania kłębuszkowego (GFR), najnowsze pochodzą z 2012 roku. W populacji osób zakażonych HIV upośledzenie funkcji nerek obserwuje się, w zależności od publikacji, od 2,4 do 10%. Jednak wielu Autorów stwierdza proteinurię lub mikroalbuminurię w zdecydowanie większym odsetku przypadków sięgającym ponad 30%, a w badaniach japońskich nawet 50%. Uważa się, że czynnikiem ryzyka rozwoju przewlekłej choroby nerek u osób zakażonych HIV jest wiek, liczba limfocytów CD4+, wiremia, cukrzyca, nadciśnienie

tętnicze. Zainteresowanie się chorobami nerek w tej populacji pacjentów jest związane z obserwacją dotyczącą gorszej tolerancji inhibitorów proteazy stosowanych w terapii antyretrowirusowej a przede wszystkim z ryzykiem progresji choroby do AIDS i zgonu.

Ocena merytoryczna pracy

Praca oparta jest na badaniach prospektywnych przeprowadzonych u pacjentów zakażonych HIV, a ich celem jest zidentyfikowanie wczesnych zmian, które stanowią czynnik ryzyka rozwoju w przyszłości przewlekłej choroby nerek. Badania były prowadzone na określonym terenie i dotyczyły populacji Dolnego Śląska. Wybór podjętej tematyki jest bardzo trafny, oryginalny, może dać cenne wskazówki praktyczne dla środowiska medycznego w Polsce, a szczególnie lekarzy chorób zakaźnych.

Tytuł sformułowany jasno.

We Wstępie Autorka omawia podstawowe definicje, podziały, dotychczasowe kryteria związane z rozpoznaniem przewlekłej choroby nerek, parametry laboratoryjne stosowane w tej jednostce chorobowej. Szeroko i szczegółowo przedstawia klasyfikację i charakterystykę chorób nerek u osób zakażonych HIV. Omawiając patomechanizm chorób nerek w tej grupie pacjentów zwraca uwagę na możliwość replikacji HIV w obrębie komórek nabłonkowych kanalików nerkowych oraz na różnorodność wariantów wirusa i ich odmienność w stosunku do populacji stwierdzanej w surowicy. Znaczącą część Wstępu zajmuje omówienie wzorów, parametrów służących do oceny wydolności filtracyjnej nerek (GFR). Autorka podaje przyczyny niedokładności w szacowaniu GFR, osobno omawia ten problem u osób zakażonych HIV. Zwraca uwagę, że w ostatnim czasie prowadzi się badania mające na celu wybranie optymalnej formuły służącej do szacowania GFR u pacjentów zakażonych HIV w oparciu o wzory z wykorzystaniem kreatyniny, cystatyny C lub obu tych parametrów. W kolejnym rozdziale Wstępu Autorka przedstawia badania służące do oceny uszkodzenia kłębuszków i kanalików nerkowych ze szczególnym uwzględnieniem tzw. nowych markerów stosowanych u pacjentów zakażonych HIV. Są to asymetryczna dimetyloarginina (ADMA) i cystatyna C oznaczana w surowicy i moczu. Bardzo istotny i ważny element Wstępu stanowi rozdział omawiający wybrane leki stosowane w leczeniu antyretrowirusowym, a mające potencjalne działanie nefrotoksyczne. Autorka pokazuje możliwe mechanizmy toksyczności jednocześnie odnosząc się do bardzo bogatej i aktualnej literatury cytując szereg publikacji o zasięgu światowym.

Omówienie tak wielu kwestii, które nadal są nierozwiązane albo wątpliwe, wskazanie przyczyn pojawiających się trudności w diagnostyce przewlekłej choroby nerek u pacjentów zakażonych HIV, świadczy nie tylko o dużej wiedzy Autorki z tego zakresu, lecz także o

doświadczeniu klinicysty oraz pokory wobec szeregu badań, czy informacji. Bardzo logiczne i poprawne, z punktu widzenia metodologicznego, sformułowane są rozdziały wstępu, świadczą też o dobrym przygotowaniu merytorycznym do opracowania podjętego tematu.

Głównym celem pracy była ocena częstości występowania cech uszkodzenia nerek i upośledzenia ich funkcji u pacjentów zakażonych HIV-1 w populacji Dolnego Śląska oraz określenie przydatności asymetrycznej dimetyloargininy i cystatyny C w diagnostyce przewlekłej choroby nerek. Dodatkowo Doktorantka zajęła się oceną nefrotoksyczności wybranych leków antyretrowirusowych. Do realizacji postawionego celu została wybrana grupa 119 osób zakażonych HIV-1 leczonych i nieleczonych antyretrowirusowo. Grupę kontrolną stanowiło 31 ochotników niezakażonych HIV. Badanie przeprowadzono po uzyskaniu zgody Komisji Bioetycznej przy Uniwersytecie Medycznym we Wrocławiu.

Metodyka związana z charakterystyką grupy badanej została opisana czytelnie i dokładnie. Jasno sprecyzowano kryteria włączenia i wyłączenia z badania. Omówiono parametry laboratoryjne w surowicy i moczu oraz badania obrazowe wykorzystane w pracy. Następnie przedstawiono metody służące do obliczania przesączania kłębuszkowego oraz do obliczania wskaźnika BMI. Uzyskane wyniki poddano analizie statystycznej z zastosowaniem odpowiednich oznaczeń i testów, ustalono poziom istotności statystycznej $p < 0,05$.

Wyniki badań przedstawione są na 45 stronach rozprawy, obejmują 30 tabel i 20 rycin. W przedstawionej pracy zaobserwowano, że upośledzenie funkcji nerek w populacji osób zakażonych HIV-1 na terenie Dolnego Śląska nie stanowi istotnego problemu mimo współistnienia wielu czynników o uznanej nefrotoksyczności. Autorka zauważyła, że konieczne, a tym samym bezpieczniejsze dla pacjenta jest jednoczesne wykonywanie kilku badań z oznaczaniem różnych parametrów, gdyż dopiero kompleksowa ich analiza może przyczynić się do rozpoznania wczesnej postaci choroby a tym samym wdrożenia działań prewencyjnych. Dwa analizowane przez Doktorantkę parametry, asymetryczna dimetyloarginina i cystatyna C, mają różną przydatność diagnostyczną. Pierwsza jest przydatna głównie w ocenie przewlekłego stanu zapalnego w populacji zakażonych HIV-1, jednak nie ma znaczenia diagnostycznego u osób bez zaawansowanej patologii nerek. Natomiast należy zwrócić uwagę na dużą wartość diagnostyczną cystatyny C oznaczanej w moczu jako wskaźnika uszkodzenia nerek nawet u osób z niewielkim spadkiem limfocytów CD4+. Analizując wyniki pochodzące od pacjentów stosujących różne schematy terapeutyczne leczenia antyretrowirusowego, Autorka wykazała upośledzenie funkcji filtracyjnej nerek tylko w odniesieniu do terapii lopinawirem/r.

W sprawnie i logicznie prowadzonej dyskusji Doktorantka na wstępie podkreśla, że w polskiej populacji zakażonych HIV nie jest znana skala problemu związana z zaburzeniami filtracji nerek. Jednocześnie wskazuje, że grupa badana jest reprezentatywna dla populacji chorych zakażonych HIV w Polsce. Ponadto, krytycznie analizując uzyskane wyniki, Autorka widzi ich ograniczenia chociażby związane z niemożnością trzymiesięcznej obserwacji chorych pod kątem pojawienia się przewlekłej choroby nerek, co jest wymogiem zawartym w wytycznych opublikowanych przez grupy robocze zajmujące się problematyką chorób nerek. Bardzo sprawnie analizuje i interpretuje swoje wyniki, odnosi się do cytowanej literatury, jednocześnie w sytuacjach rozbieżnych lub niewyjaśnionych potrafi przedstawić swój punkt widzenia na określone zjawisko. Doktorantka przytacza liczne badania, które wskazują, w jakich sytuacjach klinicznych, u jakich pacjentów, w jak licznie dużych grupach prowadzono już badania mające na celu ustalenie diagnostyki wykrywającej etap wczesnego uszkodzenia nerek u osób zakażonych. Dyskusja wskazuje na duże doświadczenie kliniczne Autorki i umiejętność krytycznej oceny wyników własnych oraz wyników badań innych autorów.

Wnioski odpowiadają założonym celom pracy, są logiczne i wysnute w oparciu o przeprowadzone badania.

Jednak Autorka nie ustrzegła się kilku błędów. Przede wszystkim, w opinii Recenzenta, w przedstawionym do recenzji dziele brakuje wykazu skrótów oraz streszczenia. Ponadto zwykło się numery tabel i ich opisy umieszczać nad tabelami, a nie pod nimi. Tylko opis jednej tabeli (nr 9) jest umieszczony u góry. Na str. 46, opisując metodę ilościowego oznaczania HIV-RNA w surowicy, Autorka nie podała jej czułości. Doktorantka stosuje wiele skrótów, nie tłumacząc ich w ogóle lub dopiero przy kolejnym zastosowaniu (np. str. 10 lub wyjaśnienie skrótu GFR znalazło się dopiero na str. 19).

Ocena metodologiczna pracy

Praca napisana poprawną polszczyzną. Zwraca uwagę staranna szata graficzna. Ryciny bardzo trafne, wzbogacają pracę i czynią ją przejrzystą, tabele czytelne. Piśmiennictwo dobrane prawidłowo, obejmuje 252 pozycje, w zdecydowanej większości obcojęzyczne, bardzo aktualne.

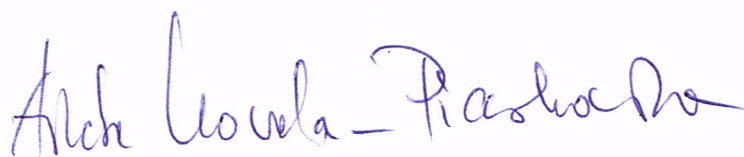
Rozprawa napisana jest w sposób wskazujący na dużą znajomość i zaangażowanie Autorki w prezentowaną problematykę.

Oceniając rozprawę stwierdzam, że Autorka wykazała staranne przygotowanie do podjętych badań. Przedstawiona praca ma logiczny układ treści a tok postępowania badawczego poprawny.

Praca lek. Anny Szymanek-Pasternak ma dużą wartość nie tylko naukową, ale także praktyczną.

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska lek. Anny Szymanek-Pasternak pt. „Asymetryczna dimetyloarginina (ADMA) i cystatyna C u pacjentów zakażonych HIV z przewlekłą chorobą nerek” spełnia wszystkie warunki stawiane tego typu opracowaniom.

Wnoszę, więc do Wysokiej Rady Wydziału Lekarskiego Kształcenia Podyplomowego Uniwersytetu Medycznego im. Piastów Śląskich we Wrocławiu o dopuszczenie lek. Anny Szymanek-Pasternak do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Dr hab. n. med. Arleta Kowala-Piaskowska, Prof. UM